

" potest, ne legam institutionum libros, quos contra gentes  
 " scripsit fortissime? Qui de ira Dei quoque et opificio  
 " duo volumina edidit, quem quidquid legerit, dialogum (i.  
 " Ceronis cascriptum reperiet.  
 " Audi ergo quod Lactantius, vir poetarum et philosopho-  
 " rum notitia, et Ciceronis facundia, sed etiam quo  
 " cuncta transcendit, catholica religione clarissimus, primo  
 " suarum institutionum libro ait: Nesciunt quis filii.  
 " centia poetica modus: quousque progredi fingendo liceat.  
 " Lactantius Firmianus, et ipse vir magnus in eo libro,  
 " quo Gentilium erroribus exarmatis, fidem nostram,  
 " quantum quirit, armavit, omnemque hanc Deorum  
 " scenam mirabili et laudabili curiositate detexit. In  
 " eo opere angusto atque aliis sequentibus viam fecit.  
 " Quomodoque multa de prima Deorum inventionem dise-  
 " ruiet, sic adiecit. Denique ipsi leges, quomodo cari-  
 " fuissent uis, quorum vitam composuerant?  
 De Lactantio vid. Dupin in Biblioth. novar. des aut. eccl. T. I. pag. 924. Pope Blount in cens. celebr. Auth. pag. 216.

L. S. Fl. Ter-  
 tulliani Apolo-  
 geticus.

228a-270b

Q. Septimii Florentis Tertulliani Apologeticus adven-  
 sus gentes, qui incipit, " Si non licet vobis et. Promitti-  
 tur duplex de Tertulliano testimonium S. Hieronymi,  
 primum est: Tertullianus presbyter, quod dedit in  
 Catal. Scriptor ecclesiast. alterum: Quid Tertulliano  
 eruditus et. quod habetur in S. Hieronymi Epist. ad  
 Magnum, oratorem Rom. ubi de script. crist.  
 De Tertulliano, ejusque scriptis vid. Dupin Novar.  
 Bibl. des aut. eccl. T. I. pag. 90. et Legg.

Cod. XXXI. n. 1.

51.

Die Handschrift befindet sich jetzt (1991) in Cambridge!

Cod. XXXI.

deest

Massachusetts,  
Harvard College

Chartae. Fol.

Library, MS Lat. 121

Sec. 15<sup>to</sup> exaratus; continentur in eo  
des Mittelalters in  
Marburg, Exkursions  
programm S. 27

1.

3.7.

Speculum hu-  
mana salratio-  
nis.

Speculum humano salvationis, i. e. historiam J. Chri-  
sti et B. V. Maria metricè descriptam. Absolvitur  
totum opus 44. capitulis, quae duplex praedicat pro-  
mium. Primum ita incipit:

"Incipit Prohemium cujusdam nove compilationis,  
cujus nomen et titulus est Speculum humano sal-

"Expediens videtur et utile quod primo in hoc pro-  
hemio ponatur,

"Et qui diligenter hoc prohemium perstruxerit,  
De facili totum librum quasi intelligere poterit.

"In capitulo primo agitur de casu Luciferi et suo.

"Et de formatione Ade et eve et dignitate eorum.

Et sic Epitome datur de singulis capitulis. Finit hoc  
prohemium hinc:

"In 44<sup>o</sup> capitulo agitur de septem gaudiis ejusdem

"Et sic terminatur capitula gloriose Virginis,  
hujus libelli et voluminis.

"Praedictum librum de contentis hujus libri compilari

"Et propter pauperes praedicatores apponere curari.

"Qui si forte nequiverunt totum librum comparare,

"Si sciunt historias possunt de ipso prohemio praedicare.

Tam sequitur alterum prohemium, in quo author pra-  
dicatores instruit, quomodo hoc opere ad instruendos  
fideles utantur. Incipit.

"Ad justitiam erudiunt multos

"Ipsaeque justae quasi stella in perpetuas eternitates.

Finito hoc prohemio incipit primum capitulum ipsius  
Speculi ita.

"Incipit Speculum humano salvationis

"De quo patet casus hominis et modus reparationis.

"In hoc speculo potest homo considerare,

"quam ob causam Creator omnium decreverit ho-

"minem creare etc.

52.

Cod. XXXI. n. 1.

Ultima Codicis nostri verba sunt hæc:  
 "Ut post hoc exilium perducatur me ad thronum regni sui  
 " Ut sine fine merear gaudio sempiterno frui  
 " Quod nobis omnibus prestare dignetur Dominus  
 Iesus Christus,  
 " Qui cum patre et Spiritu sancto est in perpetuum bene-  
 dictus amen.  
 " Et sic est finis Deo gratias.  
 " Explicit speculum humane salvationis sub anno  
 " Domini 1493. in sancti Johannis baptiste."

De authore hujus Speculi Eruditi variant. Freytag in  
 Analect. liter. p. 897. se vidisse ait Lipsia in Collegii  
 Paulini Bibliotheca Codicem manu exaratum, cui  
 auctoris nomen, Henrici de Lichtenstein, additum erat.  
 Meerman de orig. Typograph. T. I. p. 107. Speculum  
 hoc tribuit cuidam Joanni, sæculi 13. vel 14. Monacho  
 S. Benedicti, quod collegit ex versibus, qui in fine  
 editionis ejusdem vetusto exstant hujus tenoris:

"Explicit humana salutis sumula plane  
 "A me fratre Johanne, tui pater ordinis, alme  
 "Vir Benedicte, puto, quasi minimo monacho."

Reimund in Biblioth. Auct. S. 8. p. 697. Sumulam hu-  
 manæ salutis exarasse dicit Joannem de Weilheim, qui  
 floruit Sæc. 15. Postquam autem C. Panzer in  
 suis Animalium hinc alium hinc, son Litteraturæ  
 pag. 6. et seq. editionem produxit ab æd. 1472. in qua  
 habetur hoc prolatio: "Incipit Prohemium libri sequen-  
 tis. Andreas natione ytalus. officio presbiter. minis-  
 teriorum et pauperum. dum J. dni. iesu Christi pau-  
 perior est, hic Andreas passim ab Eruditis author hujus Spe-  
 culi habetur. Ceterum, Codicem nostrum ratiorem  
 esse non dixerim, cum Heineken in sua Idæe generali  
 affirmet, se via non in omnibus Benedictinorum Co-  
 dicibus mss. hujus Speculi vidisse.

Cod. XXXI. n. 2. 3.

53.

Non Im Leshl.

2.

De nobilitate idiomate leutnico, ejusdem cum priore sae-  
culi. Tituli loco, quo caret, in fronte ejus interrogatur:  
"Erat ist Leshl?" Et respondetur: "Leshl ist stoltz gotlinp-  
" und Leshl ist Leshl ist stoltz gotlinp-  
" alld gressst gotn inst allm in Im mumpst, duf  
" in allm gram und wilm tyron: et.  
Proxima sectio inscribitur: "Non cum Im Leshl tem-  
" ist; et salum inscriptionum habentur octodecim, qua-  
rum ultima est: "Non Im Leshl". Opusculum hoc  
quinque foliis absoluitur. De auctore adhuc nihil reperi.

Bulla aurea.

3.

Bulla aurea, seu lex illa Carolina, quam Carolus  
IV. Rom. Imp. in comitiis Norimberg. a. 1356. habitis  
promulgavit. Folius constat 17, capitibus 30, in qui-  
bus ad Concordiam inter Electores forendam, et pacificam  
Legis Roman. electionem procurandam, forma, seu modus  
et ritus procedendi in celebranda fide Roman. Legis,  
sive Imperatoris electione, et singulorum elector-  
um numerus, officia, locus, comitatus ac jura de-  
terminantur, aliisque plura statuuntur ad generale im-  
perii regimen pertinentia. Auream Bullam duplici  
constare constitutione, satis jam notum est. Prima  
promulgata est ab Imperatore in comitiis Norimberg.  
1356. regnorum ejus a. decimo, Imperii vero primo,  
capitibus 29. et incipit: "In nomine sancte et indivi-  
duae trinitatis feliciter amen. Karulus quartus divi-  
na favente clementia romanorum imperator semper  
augustus et bohemie rex ad perpetuam rei memoriam.  
"Omne regnum in se divisum desolabitur Nam principes  
ejus facti sunt socii furum." Ultimum hujus prima

54.

Cod. XXXI, n. 4.

(a) in Editionibus:  
Mentzi.

Constitutionis caput incipit: "Quociens insuper in impera-  
toris vel Regis Romani presentia missarum Solemnia etc.  
Secunda constitutionis principium, a Carolo IV. in comitiis  
Mediomatricensibus seu Metensibus ad Imperii sui secundam  
promulgata, in eodem nostro pro se fert Titulum. Alie  
Constitutiones, et incipit: "Infra scripte leges promulgatae  
sunt in Curia Mentensi (a), per dominum Carolum quar-  
tum Romanorum imperatorem et bohemic regem et au-  
gustum anno Domini Millesimo Trecentesimo Quinquage-  
simo sexto etc. Septimum seu ultimum Secunda con-  
stitut. Caput his desinit: "quorum conversatione pari-  
ter et doctrina in linguis ipsis valeant erudiri." Quibus  
subjungitur: "Explicit aurea bulla. Hic est finis auree bullae".  
Vid. Thulemarium de Bullis. Lambec. in Bibl. Vindob.  
Lib. 2. Cap. 8. pag. 818. et segg. A quod adducit Lipe-  
nius in Biblioth. juridica T. 1. voce Aurea Bulla.

Ordo et forma  
Coronationis et  
unctionis Regis  
et Regine Rom.

H.

Theoderici de  
Mony's collatio.

"De ordine et forma Coronationis et unctione Regis  
et Regine Romanorum." Hoc est antiquum illud cere-  
moniale, quod in coronatione et consecratione Impe-  
ratoris, vel Regis, aut Regine Romanorum olim signi-  
ficari observatum fuit. Incipit: "Ad consecrandum seu  
coronandum Regem alemania hoc modo procedatur  
"primo in ecclesia Aquisi sit indutus plenis pontifica-  
libus dominus Archiepiscopus Colonienfis ex iure regni  
"debitus consecrator etc. Specialiter dein in eodem nostro  
notantur sequentes ceremonie: "De iuramento Regis  
"Romanorum; de coronatione regine de traditione gladii;  
"de anulo Regali; de corona Regali; de professione  
"Regis Romanorum; de coronatione Regine; de uni-  
"ctione regine, prophetia; i. e. Surge illuminare  
"Jerusalem etc. B. D. vi = mox infra.

(a) Fortisiam is est, Theodericus de Monasterio, Theologus Colonienſis. qui vixit ſec. XV. et ſcripſit de vitiis proprietatis, et ſermonem de neceſſaria morum in Eccleſiaſtiſtis de reformatione in Concil. Conſtant. 1418. habitum. vid. etiam Hartſheim Bibl. Colon. pag. 303.

His immediate in codice noſtro additur: Collatio facta per Dominum theodericum de Monys (a) Sacre theologie doctorem coram serenissimo principe Domino G. Sigismundo Romano et Ungarie etc Rege in magna aula regali Colonie presentibus tota universitate et clero Congregatis ibidem XIX. die Novembris Anno M. Quadringentesimo XIII. Dominus tecum virorum fortissime scribitur iudicium sexto quibus verbis celestis nuncius angelus domini effatus est illum magni cordis virum quod deonem etc.

In fine collationis orator imperatori singulariter commendat universitatem, Ecclesiam, Clerum, et civitatem Colonienſem.

Joan. de novola vide collatio.

Hanc collationem excipit alia, hac inscriptione: Collatio facta per Dominum Joannem de novo lapide laicum doctorem in coronacione illustrissimi principis Sigismundi Romanorum Regis celebrata Aquisgranum Anno 1414. Mensis Novembris die octava. Ad honorem et laudem Dei Omnipotentis etiam regali cum providentia sacrum imperium gubernatur etc. Finis huius orationis est: ut valeas in presenti laudabiliter regnare et in futurum mercari summum Imperatorem feliciter contemplari qui est Rex regum et Dominus Dominantium Deus super omnia benedictus Amen.

Quis fuerit iste Joannes de novo lapide, nullibi reperiri potui. Post hanc collationem habetur in nostro codice Lubrica, seu Elenchus capitulorum in aurea Bulla contentorum.

N. B. = de Ceremoniale nostrum in multis concordat cum Proſepu in unitione Regis Romanorum apud aquisgranum quem exhibet Grechus in suis notis in Petrum de Andlo, et quam inspicere licet in libro: De representatione Reipublice germanie. Norim. a. 1656. 4. Totum autem aliud cum omnibus ritibus, formulis, ceremoniis inaugurationis Regis apud aquisgranum recusus est T. II. rerum Germanicarum in historiola electionis Maxim. I. in Regem Rom.

36.

Cod. XXXI. n. 5.

Joannis XXIII.  
Schedula de  
cessione Papae.  
4<sup>us</sup>.

5.

Schedula de cessione Papatus jussu et nomine Joannis  
XXIII. in Concilio constantiensi ad 1414. die 16. Febr.  
per Dominum Franciscum Cardinalem Florentinum promul-  
gata sequenti modo: "In nomine Domini nostri Jesu Chris-  
ti amen. Sanctissimus Dominus noster papa hinc pre-  
"sens quamquam nullis votis" et. vid. Coleti sacra  
sancta concilia, T. 16. col. 44. ex collectione Barberiana.  
Hanc excipit formula cessionis ab ipso Concilio tribus  
tunc temporis Pontificibus, Joanni XXII. Gregorio XII.  
et Benedicto XIII. prescripta, incipit: "Ad laudem et  
"honorem omnipotentis Dei pacem et consolationem  
"totius populi christiani" et. In fine hujus formula  
eodem noster, addit: "Hanc cedulam totum Concilium  
"generale in Constantia ad presens constitutum per  
"omnes nationes concorditer oblatam Sanctissimo Domi-  
"no nostro pape Jo. XXIII. Idem Dominus noster papa hinc  
"videlicet in die mensis marci In prima sessione Concilii  
"Coram serenissimo Domino Romanorum et Hungarie rege  
"et toto Concilio post publicam Missam legit et solemp-  
"niter approbavit cuius tenor per omnia sequitur in  
"hec verba" /: hanc Schedulam pro Greg. XII. exhibet Co-  
li. l. 1. tit. pag. 90. ex Ms. vindob. /: Deinde immediate sequitur:  
"Juramentum cessionis Joannis pape. Ego Johannes papa  
XXIII. propter quietem populi christiani profiteor" et.  
/: vid. Coleti, l. 1. tit. col. 48. /: in codice nostro post jura-  
menti ultima verba ad extirpationem presentis chris-  
tiani additur: "Conclusa coram Domino Imperatore  
per nationes germanicam, gallicam, Anglicanam et  
italicam et universitates parisiensem, orliensem,  
ammonensem, oxoniensem et montipessaliensem".

**Seitenstetten, Benediktinerstift, Cod. 31 [heute: Cambridge/USA, Harvard University, Houghton Lib**

Österreichische Akademie der Wissenschaften, Institut für Mittelalterforschung, Abteilung Schrift- und Buchwesen: [manuscripta.at](https://manuscripta.at) -  
Mittelalterliche Handschriften in österreichischen Bibliotheken

Permalink: [manuscripta.at/?ID=1729](https://manuscripta.at/?ID=1729)

Handschriftencensus - Eine Bestandsaufnahme der handschriftlichen Überlieferung deutschsprachiger Texte des Mittelalters:  
<http://www.handschriftencensus.de/9643>